

Prof. dr hab. Elżbieta Jabłońska
Emerytowany pracownik Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu
Wydział Sztuk Pięknych
Katedra Konserwacji - Restauracji Papieru i Skóry

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Moniki Supruniuk
pt. „(Nie)zmiennność. Konserwacja analogowych mediów sztuki audiowizualnej”
wykonanej pod kierunkiem prof. Marzenny Ciechańskiej, sporządzona w związku
z przewodem doktorskim na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki
Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.**

Dysertację doktorską mgr Moniki Supruniuk rozpoczyna ilustracja przedstawiająca kadr z filmu Billa Morisona „Decasia” (2002 r.). Widzimy na niej silnie zniszczoną taśmę filmową. Jak pisze autorka „To co B. Morison wyniósł do rangi sztuki, w mojej codziennej pracy zwiastowało zniszczenie i nieuchronny koniec materialnego nośnika. Zafascynowała mnie ta dychotomia znaczeń symptomów degradacji taśmy filmowej, które z jednej strony mają oczywisty negatywny wpływ na sam nośnik i pośrednio na utwór, natomiast z drugiej mogą inspirować, funkcjonować jako przejaw kreacji artystycznej i stwarzać nowe znaczenia, zgodne z duchem sztuki postcyfrowej”.

Ta fascynacja dziełami sztuki ruchomego obrazu przenika karty dysertacji doktorskiej mgr Moniki Supruniuk. Rozpoczęła się już ona na studiach magisterskich (ukończonych w 2011 r.) na kierunku Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki, na Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Związany z nią był wybór tematu pracy dyplomowej, zarówno jej część praktyczna jak i teoretyczna, zrealizowanej w Katedrze Konserwacji i Restauracji Starych Druków i Grafiki, a także podjęta jeszcze w trakcie studiów (od 2009 r.) współpraca z Filmoteką Narodową w charakterze konserwatora taśmy filmowej. Chciałabym docenić odwagę Doktorantki, która podjęła pionierskie wyzwanie problemowi konserwacji analogowych mediów sztuki audiowizualnej. „Dzieła te zmieniają się i starzeją z prędkością większą niż dotąd znane media sztuki i są przedmiotem badań dopiero na przestrzeni ostatnich 30 lat”. Zagadnienie postępowania w stosunku do kolekcji filmowych, jaki podjęła Doktorantka jest tematem istotnym i ważnym. Realizacja tematu wymagała od niej konsekwentnie prowadzonych studiów i badań, a także tematycznych szkoleń i uczestnictwa w znaczących

warsztatach. W załączonym życiorysie Doktorantka wymieniła ich aż sześć. Tematy omawiane w dysertacji wymagały wieloaspektowego spojrzenia i wieloletniego doświadczenia konserwatorskiego. Powstała dysertacja jest bardzo dobrym kompendium wiedzy na temat konserwacji – restauracji filmów na taśmie filmowej i magnetycznej.

Praca doktorska to wolumin o objętości 467 stron, zawierający 329 ilustracji, 36 rysunków i 17 tabel. Dysertacja rozpoczyna się wprowadzeniem, w którym przedstawiono cele pracy oraz jej układ. Na trzy zasadnicze części pracy składa się dziesięć rozdziałów. Dysertację kończy podsumowanie. Końcowe karty zawierają streszczenie w j. angielskim, bibliografię, źródła internetowe, indeksy: ilustracji, tabel, rysunków oraz 2 załączniki. Pierwszy to schematem dokumentacji konserwatorskiej taśm filmowych i magnetycznych stosowany w FilMOTECE Narodowej - Instytucie Audiowizualnym. Drugi załącznik zawiera wyniki badań identyfikacji polimerów i dodatków podłoża taśm filmowych z 1925 r. z aparatu „Oko”. Badania i kwerendy wykorzystane w pracy doktorskiej zostały zrealizowane w ramach programu Preludium 5 Narodowego Centrum Nauki. Otrzymany grant (2013/09/N/HS2/03088) był realizowany w latach 2013-2016.

Jak pisze Autorka „Każda z części (pracy) została poświęcona innym zagadnieniom. Pierwsza część (rozdziały 1-2) dotyczyła kwestii teoretyczno-historycznych, polegała m.in. na przybliżeniu wybranych zjawisk w sztuce ruchomego obrazu. Druga, materiałoznawcza, polegała na zebraniu i uporządkowaniu informacji odnoszących się przede wszystkim do identyfikacji i degradacji tworzyw sztucznych stosowanych w analogowych nośnikach utworów audiowizualnych. Ostatnia, trzecia, została poświęcona metodom i strategiom konserwatorskim analogowych dzieł sztuki ruchomego obrazu oraz prezentacji studium przypadku”.

Najbardziej rozbudowana część druga (rozdziały 3-8) poświęcona jest min. analogowym nośnikom sztuki ruchomego obrazu – taśmie filmowej i magnetycznej. Zawiera istotne wiadomości na temat ich budowy, części składowych, zapisu i innych charakterystycznych cech. Dla konserwatora dzieł sztuki bardzo ważne są informacje dotyczące właściwości, historycznych i obecnie stosowanych tworzyw sztucznych, wykorzystywanych w produkcji taśm. Wytwarzanie i ogólna charakterystyka polimerów stosowanych jako podłoże w tym estrów celulozy, polichlorku winylu, wybranych poliestrów zawiera rozdział 5.3 i jest to niezbędna wiedza do zagadnień identyfikacji rodzaju taśm. Doktorantka podkreśla, że „Taśmy na bazie azotanu i octanów celulozy są przedmiotem szczególnej uwagi konserwatorów. Starzenie się niestabilnych chemicznie polimerów może doprowadzić do autokatalitycznego

rozkładu nośników, powodując nieodwracalne zniszczenia. Tym samym ochrona i konserwacja analogowych mediów sztuki ruchomego obrazu przypomina wyścig z czasem”. W rozdziale szóstym przedstawione są sposoby identyfikacji podłoża taśm filmowych i magnetycznych oraz jego dodatków na podstawie analizy wizualnej, fizyko-chemicznej i instrumentalnej. Przyczyny, przebieg i symptomy procesów degradacji azotanów i octanów celulozy, stosowanych do produkcji taśm filmowych i magnetycznych ukazane zostały w rozdziale siódmym. Interesujący i bogato ilustrowany jest rozdział ósmy przedstawiający propozycję klasyfikacji zniszczeń taśm filmowych i magnetycznych. Zawiera on aż 74 ilustracje w większości autorstwa Autorki dysertacji. W rozdziale tym omówiono zniszczenia mechaniczne, biodegradację i zniszczenia fizykochemiczne. Zwrócono także uwagę na zjawiska, które przypominają zniszczenia, ale nimi nie są, jak np. wady obrazu i dźwięku spowodowane błędami podczas obróbki laboratoryjnej, kopiowania lub odtwarzania. Powyższy rozdział i kolejna część pracy zostały ukazane zarówno na podstawie polskich i zagranicznych źródeł oraz (co bardzo cenne) własnych doświadczeń Doktorantki zdobytych podczas pracy w FilMOTECE Narodowej – Instytucie Audiowizualnym i uczestnictwie w szkoleniach i warsztatach tematycznych.

Z wielkim zainteresowaniem zapoznałam się z trzecią częścią zatytułowaną „Strategie zachowania filmu i wideo” (rozdziały 9-10). Jak już wspomniano na temat konserwacji dzieł sztuki ruchomego obrazu toczą się dyskusje od lat 90-tych XX wieku. Doktorat wypełnił lukę w badaniach nad zachowaniem i konserwacją materialnej sfery sztuki ruchomego obrazu (taśm filmowych i magnetycznych) oraz alternatywnymi względem cyfrowych możliwościami ich prezentacji. Autorka dysertacji w trzecim rozdziale, w ramach konserwacji materialnej, przeanalizowała i ukazała wybrane strategie dotyczące konserwacji pasywnej i aktywnej analogowych utworów audiowizualnych i omówiła procedury ze sprzętem technicznym. W ramach konserwacji pasywnej szeroko omówiła sposoby minimalizowania czynników środowiskowych wraz ze sposobami działań. Następnie Doktorantka przeanalizowała poszczególne etapy działań konserwatorskich omawiając czyszczenie taśm filmowych i magnetycznych, wraz z zagadnieniem dezynfekcji. Opisała stosowane w przeszłości zabiegi zabezpieczające, które są obecnie z powodu inwazyjności rzadko wykonywane, podobnie jak działania naprawcze i regenerujące.

Tekst poświęcony tym zagadnieniom ukazuje dobrą znajomość tematu, zawodowe doświadczenie i duże umiejętności praktyczne. Bardzo istotne są też uwagi krytyczne mgr Moniki Supruniuk do stosowanych w konserwacji historycznych metod i substancji. Czytamy

w podsumowaniu na str. 406 „Na podstawie przedstawionych przeze mnie analiz można stwierdzi, że dziedzina wymaga przede wszystkim zrewidowania dotychczas stosowanych praktyk i oceny ich wpływu na długoterminowe zachowanie taśm filmowych i magnetycznych”.

W rozdziale dziesiątym - Studium Przypadku, Autorka przenosi czytelnika w XIX i pierwszą połowę XX wieku, w świat wynalazków kinematograficznych. Poznajemy aparat „Oko”, wynalazek życia Kazimierza Prószyńskiego, wraz z odnalezionymi fragmentami taśm. Autorka dysertacji zrealizowała unikalne dzieło konserwatorskie – konserwację taśmy filmowej i rekonstrukcję zabytkowego aparatu. Działania te umożliwiły odtworzenie i prezentację technikami historycznymi filmu zarejestrowanego na taśmie z aparatu „Oko”, potwierdzając tym słuszność tez dysertacji.

Rozdziały pracy pomimo tak wielu wątków są spójne tematycznie i logiczne powiązane. Zostały napisane bardzo starannie. Wprowadzenie do pracy i podsumowanie zawierają istotne stwierdzenia dotyczące omawianej problematyki i są dostatecznie podkreślone.

Zauważyłam kilka drobnych nieścisłości. Na przykład na str.150 umieszczona została pomyłkowo tabela 9 pt. „Właściwości optyczne, fizyczne i cieplne octanów celulozy”. Rozdział 5.3.2. dotyczy wytwarzania i ogólnej charakterystyka polichlorku winylu, więc tabela ta powinna być w roz. 5.3.1.4. Na str.163 w zdaniu na temat podsumowania dotyczącego taśm filmowych szerokości 35 mm czytamy „były produkowane, z nielicznymi wyjątkami, na azotanie celulozy od połowy lat 80. XX wieku do połowy lat 50.XX wieku.” Zastanowiła mnie także ilustracja 107 zatytułowana „Proces spalania azotanu celulozy”, na której test procesu spalania został pokazany na rozpostartej dłoni. W pracy naukowej tego typu ilustracje trochę rażą. W części trzeciej doktoratu, w spisie treści, wystąpił błąd w numeracji rozdziału 9.

Aktywna działalność konserwatorsko-restauratorska, publikacje oraz wystąpienia z referatami na konferencjach, niewątpliwie miały wpływ na oryginalność i dojrzałość dysertacji mgr Moniki Supruniuk. Należy nadmienić, że Doktorantka jest autorką kilkunastu artykułów opublikowanych w wydawnictwach krajowych i zagranicznych oraz współredaktorką trzech publikacji. Wystąpiła także jako prelegentka na ponad dwudziestu konferencjach w Polsce i zagranicą. Długa jest także lista nagród, wyróżnień oraz stypendiów. W 2013 roku otrzymała stypendium Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Młoda Polska 2013”, a w 2018 - 2021 stypendium naukowe dla wybitnego młodego naukowca przyznawane przez Ministerstwo

Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Wiedzę z zakresu historycznych technik fotograficznych i filmowych, ich identyfikacji i prewencji Doktorantka przekazuje przyszłym konserwatorom w ramach pracy dydaktycznej na Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, a także w trakcie szkoleń przeznaczonych dla pracowników instytucji publicznych. Jej działalność artystyczna koncentruje się na dawnych technikach fotograficznych i performatywnych aspektach projekcji filmowej. Prace fotograficzne prezentowała min. w publikacji „Emulsja” Marty Przybyło – Ibadullajev, która została wyróżniona w konkursie na Fotograficzną Publikację Roku 2016. Z realizacji konserwatorskich należy wymienić konserwację i restaurację 49 szklanych negatywów z Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie (wspólnie z Dorotą Dzik-Kruszelnicą) w 2011 r. oraz konserwację ok.700 stereoparów z Muzeum Kinematografii w Łodzi (wspólnie z Michałem Koźurno) 2020 r. Pani mgr Monika Supruniuk posiada wieloletnie doświadczenie zawodowe w konserwacji taśm filmowych. Od 2018 r. jest kierownikiem Działu Konserwacji i Archiwizacji Zbiorów filmoteki Narodowej - Instytutu Audiowizualnego.

Wniosek końcowy

Podsumowując stwierdzić należy, że Doktorantka w dysertacji wykazała się rozległą i ugruntowaną wiedzą i wielkim zaangażowaniem w realizację dzieła. Wieloaspektowe przeanalizowanie założeń pracy i bardzo bogaty materiał źródłowy świadczy także o dużych umiejętnościach badawczych autorki. Doktorantka wytyczyła nowe standardy badań i konserwacji - restauracji taśm filmowych i magnetycznych. Zrealizowane prace badawcze i konserwatorski stanowią oryginalny wkład w ochronę dziedzictwa kulturowego.

Przedstawioną do recenzji pracę doktorską oceniam bardzo wysoko i z pełnym przekonaniem stwierdzam, że praca ta spełnia wymagania stawiane dysertacji doktorskiej w dziedzinie sztuki w dyscyplinie sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki. Wnoszę zatem o jej przyjęcie i wnioskuję o dopuszczenie mgr Moniki Supruniuk do publicznej obrony doktorskiej.

Czarne Błoto 04 05 2022 r.

